

Egerin linnan kultti ja eräs Huovinen -novelli*

Ferenc A. MOLNÁR

Turkkilaisia vastaan käydyt sankarilliset ja menestyksekkäät taistelut kuuluvat Unkarin historian kunniakkaisiin tapahtumiin, ja varsinkin Egerin linnan puolustajat ovat erittäin hyvässä maineessa. Egerin linna on esittänyt Unkarin historiassa tärkeää osaa strategisesti, hallinnollisesti ja myös kirkollisesti. Rajalinnoitus saavutti suurta mainetta kuitenkin vasta 1552 tapahtuneen turkkilaispiirityksen aikana, jonka vuoksi linnasta muodostui isänmaallisen sankarillisuuden symboli. Tässä taistelussa kapteeni István Dobó onnistui suojelemaan linnaa ja samalla myös koko Pohjois-Unkaria yhä leviävältä turkkilaisten vallalta.

Tämä voitto tuli niin tärkeäksi osaksi unkarilaista historiaa ja kulttuuria, että Egerin puolustajien urhoollisuudesta näkyy tänä päivänäkin jälkiä sekä unkarilaisten sanastossa että sanonnoissa. Ensimmäinen kirjallinen todiste *Egri* 'egriläinen' –attribuutin käytöstä (*felütötte az Egri nevet* 'on ansainnut Egerin nimen') on Pál Medgyesin eräässä vuonna 1640 kirjoitetussa teoksessa. Myöhemmin on syntynyt useampia sanontoja, jotka kaikki ovat semanttisesti lähellä toisiaan ja suomennettavissa ilmauksella 'on ansainnut Egerin nimen' tai 'on Egerin nimen arvoinen' (esim. *elkapta az egri nevet*, *elnyerte az egri nevet*, *felkapta az egri nevet*, *kivívja az egri nevet*). Nämä ilmaukset siirtyivät sananparsikokoelmiin, sanakirjoihin ja kaunokirjallisuuteen. Niitä käytettiin ja käytetään joskus vieläkin sekä julkaisuissa että kansankielessä.¹ Sanonnoille on yhteistä se, että niiden merkitys viittaa erinomaiseen suoritukseen ja jopa urhollisuuteen. Attribuuttia *egri* voi käyttää samanlaisessa merkityksessä nykypäivinäkin. Sitä osoittaa

* Ágnes Pasztercsák on kääntänyt ja mukaillut artikkelin unkarista sekä osallistunut suomalaisen aineiston keruuseen.

¹ Ks. esim. Bihari, József: Az „egri név” (Egy szólásunk eredete és értelmezése). In: Magyar Nyelvőr 1962. 215–221.

esim. Népszabadság-sanomalehden artikkeli Barcelonan uinnin MM-kilpailuissa pronssia saaneesta egeriläisestä Mihály Flaskaysta (Döngetjük a mellünket. In: Népszabadság, 24. 7. 2003), jossa uimarin valokuvan alapuolella lukee: *Íme, az egri hős* eli 'Tässä on egeriläinen sankari'.

Vuoden 1552 piirityksen viimeisessä vaiheessa naisetkin olivat taistelussa mukana. *Egri nők* 'Egeriläiset naiset'-idiomin käytöstä on kaunis esimerkki Sándor Reményikin² runo *Zászlótartó leányok* (Lipunkantajatytöt). "Seura – ja lippu. / Tyttöjen lippu. / ... / Vihkiminen / On niin yksinkertaista – / Sielu sanoo: / Siunaan sen ja ojennan teille. / Suojelkaa sitä, / Te Sielun-seuraajat: / Te hiljaiseen taisteluun / Valmiit Egerin naiset."³ (käännös: T. Lahdelma) Tässä Trianonin rauhankiikkeen jälkeen syntyneessä runossa korostuu unkarilaisten siviiliseurojen rooli kansan puolustajina Transilvaniassa. Tyttöseuran perustaminen yhteisön koossapitämiseksi tulee rooliltaan samanlaiseksi kuin Egeriä puolustavien naisten.

Egerin linnan piirityksen tunnetuin kirjallinen kuvaus on Géza Gárdonyin (1863–1922) romaani *Egri csillagok* (Egerin tähdet), joka korostaa tärkeimpänä arvona sankarillisuutta isänmaan puolesta. Teos ilmestyi Suomessa Yrjö Liipolan käännöksenä kahtena niteenä vuosina 1926 ja 1927. Romaani kertoo kahden lapsen kasvamisesta ja onnellisesta avioitumisesta turkkilaisvallan aikana. Tapahtumat liittyvät Egerin puolustamiseen, josta suurin osa romaanista kertoo. Gergely Bornemiszasta, joka on vielä nuori poika romaanin alkaessa, tulee myöhemmin Egerin linnan upseeri. Hän on oikea historiallinen henkilö, jolla oli tärkeä rooli linnan puolustamisessa turkkilaisylivoimaa vastaan. Romaanista on tullut suosituin unkarilainen nuortenkirja, joka käännettiin usealle kielelle. On mielenkiintoista tutkia, vaikuttaako lukemistapojen muuttuminen, lukemissuunnan väheneminen ja kirjallisen kaanonin muuttuminen tämän romaanin asemaan. Kuten eräs nykypäivän sosiologinen arviointikin osoittaa (ks. Ellenszélben.

² Sándor Reményik (1890–1941) oli transilvanialainen runoilija, kotoisin Kolozsvárista (Cluj). Hänen – kuten koko Unkarin kansan – oli erittäin vaikea hyväksyä ensimmäisen maailmansodan päättävä Trianonin rauhansopimus, jonka seurauksena Unkari menetti $\frac{2}{3}$ alueistaan ja $\frac{1}{3}$ unkarinkielisistä asukkaistaan naapurimaille, osan Itä-Unkaria ja Transilvaniaa Romanian.

³ „Egy klub – s egy zászló. / Lányok zászlaja. / ... / A felszentelés / Egyszerű nagygyon – / A Lélek szól: / Megáldom s átadom. / Oltalmazták / Lélek-követők: / Ti csendes harcra / Elszánt egri nők.”

In: Magyar Nemzet 16. 11. 2002), *Egerin tähdet* on edelleen tunnetuin unkarilainen romaani. Sellaisenaan se osallistuu yhteisön identiteetin muodostamiseen, sillä yhteisön tärkeimpiä koossapitäviä voimia ovat yhteiset tarinat, viittaukset, sekä lainausten tunteminen ja käyttö.

Géza Gárdonyin mainittu romaani ja siten myös Egerin taistelu on jättänyt jälkiä myös yhteen suomalaiseen teokseen. Kyseessä on Veikko Huovisen novellikokoelma *Hirri* vuodelta 1950, jolla hän saavutti suurta menestystä. Tämän teoksen ansiosta hänet otettiin vastaan kansankuvaajana, joka jatkoi Lehtosen, Haanpään ja muiden korpiseutujen ihmisiä humoristisesti kuvanneiden perinnettä. Suurin osa kokoelmasta kuvaa karua elämää Kainuun salometsissä. Novelli *Jouluyö kämpässä* kertoo kolmesta metsätyöntekijästä, jotka eivät mene jouluksi kotiin. Heillä ei ole perhettä, joten he päättävät mieluummin muistella hiljaa, eivätkä halua juhlia suuremman yhteisön piirissä.

Kun metsätyöntekijät valmistautuvat vaatimattoman juhlimisen jälkeen nukkumaanmenoon, Huovinen kertoo siitä, mitä ihmisten yleensä on tapana tehdä tähän aikaan vuodessa:

”On jo käsillä aika, jolloin ihmiset alkavat käydä yöpuulle. Kuka kuvittelee mielessään aamuista joulukirkkoon lähtöä, kuka lukee saamaansa lahjakirjaa. Joku koettelee päälleen uutta villapuseroa, joku ihailee saamiaan suksia. Eräs pieni poika on saanut puisen tykin, sellaisen jolla voi ampua. Hänestä on ikävä ruveta nukkumaan, mutta kun käskevät... Hän suunnittelee vuoteessaan kaikki valmiiksi aamua varten. Silloin se alkaa linnan piiritys. Hän rakentaa rakennuspalikoista linnan, Egerin linnan. Siitä tulee vahva linna, ampuma-aukot ja tornit ja kaikki. Linnan muureille hän pistää tinasotilaita; tuo uljas sotilas on Istvan Dobo, kapteeni. Linnan ympärille hän järjestää piirittäjät, turkkilaiset janitsaarit. Sitten hän pistää tykin piippuun raehaulia ja ampuu linnan puolustajia, mutta Dobo ei kaadu, kun se on narulla sidottu palikkaan. Ei hän kirjassakaan kuole. Ja sitten hän alkaa raskailla kuulilla pommittaa linnaa, aina vain samaa palikkaa, kunnes muuri sortuu ja yksi torni kaatuu. Silloin janitsaarit hyökkäävät, mutta hän vie tykin linnan puolelle ja ampuu niitä ja kaataa sulaa pikeä niskaan ja heittää pommeja niiden päälle, niin kuin siinä kirjassakin. Eivätpäs saa linnaa valloituksi, janitsaarit...”⁴

⁴ Huovinen, Veikko: *Hirri*. WSOY. Porvoo–Helsinki–Juva. 1993. 138.

Novelli viittaa välittömästi unkarilaiseen romaaniin korostaen linnan puolustajien sankaruutta. Gárdonyin romaani oli siis Huoviselle tuttu⁵, mutta voidaan myös olettaa, että romaani oli silloin melko suosittu koko Suomessa.

Egerin kaupunki siis ei ole kuuluisa pelkästään hyvistä viineistään (esim. Egri bikavér 'Egerin häränveri'), vaan kaupungin mainetta pitää yllä etupäässä vuoden 1552 voitto, joka Gárdonyin romaanin ansiosta kertoo Egerin taistelijoiden urhollisuudesta Unkarin rajojen ulkopuolellakin.

Vuonna 1552 tapahtunut Egerin linnan piiritys ei vaikuttanut ainoastaan kirjallisuuteen, vaan myös Unkarin kulttuurin muihin alueisiin. Esim. *Az egri nők* (Egerin naiset, 1867) on Bertalan Székelyin (1835–1910) kuuluisimpia maalauksia, joka kuvaa linnan vierustalla taistelevia naisia. Zoltán Várkonyi taas ohjasi Gárdonyin romaanista menestyneen elokuvan nimellä *Egri csillagok* (Egerin tähdet, 1968).

⁵ Tämä tieto perustuu kirjailija Huovisen kanssa käytyyn puhelunkeskusteluun vuonna 2004. Samassa keskustelussa Huovinen kertoi käyneensä Egerin linnassa myöhemmin itsekin.